Pomenirea celor adormiţi, între canoane şi inovaţie

Rugăciuni pentru adormiţi:

https://www.academia.edu/44320387/Rug%C4%83ciuni_pentru_adormi%C5%A3i

https://archive.org/details/rugaciuni-pentru-adormiti

***

Odată depus trupul creştinului în mormânt, încep slujbele de pomenire pentru sufletul său. Cele mai cunoscute ierurgii referitoare la pomenirea celor adormiţi se fac la 3, 9 şi 40 de zile, la 3, 6, 9 şi 12 luni şi apoi în fiecare an. Uneori, la acestea s-au adăugat diferite inovaţii, abuzuri sau exagerări, care „denotă o grijă exagerată a celor vii de a se asigura că cei plecaţi dintre ei au ajuns în Rai, grijă care denaturează adesea într-o forţare a rânduielilor bisericeşti. Preoţii confruntaţi cu aceste doleanţe ale credincioşilor trebuie să explice cu mult tact care este rânduiala Bisericii Ortodoxe şi să nu introducă inovaţii liturgice, doar pentru a da satisfacţie unui grup de credincioşi“, ne-a spus, în interviul care urmează, pr. lect. dr. Radu Petre Mureşan, de la Facultatea de Teologie din Bucureşti.

După slujba de înmormântare a creştinilor, se fac pomeniri individuale ale acestora în ziua a treia, a noua şi a patruzecea. Ce semnificaţie au aceste ierurgii?

În primul, rând sunt legate de numerele simbolice care ne amintesc de Sfânta Treime, de cetele îngereşti sau de evenimente din viaţa Mântuitorului. La acest simbolism teologic se poate adăuga o altă interpretare care ţine de trupul celui răposat, de descompunerea trupului după înhumare. Se face pomenirea mortului din ziua a treia după moarte pentru că faţa începe să se desfigureze, în ziua a noua pentru că trupul începe să se strice, afară de inimă, la 40 de zile pentru că atunci se descompune şi inima. Astfel, procesul descompunerii fizice urmează procesul invers zămislirii şi formării trupului omenesc în pântecele mamei. Pomenirile care se fac în afara acestor soroace, respectiv la 3, 6, 9, 12 luni, reflectă tradiţia Bisericii, aşa cum s-a păstrat ea în scrierile Sfinţilor Părinţi. Aceste soroace de pomenire individuală au şi o interpretare care ţine de o tradiţie sau de o credinţă populară, respectiv trecerea sufletului prin vămile văzduhului.

Conform acestei credinţe, sufletul stă trei zile lângă trup, iar apoi se înalţă la cer. La 9 zile se înfăţişează înaintea lui Dumnezeu, după ce a vizitat Raiul, iar la 40 de zile are loc judecata particulară, după ce a vizitat şi iadul. Biserica trebuie să accentueze faptul că feluritele stări ce trebuie să le străbată sufletul după despărţirea sa de trup nu corespund unui oarecare număr de zile pe pământ. A treia, a noua, a patruzecea zi nu sunt decât pe pământ, căci dincolo de mormânt „împărţirea (împărăţia) timpului“ nu există. Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie vorbesc de un timp fără sfârşit în lumea viitoare. În unele părţi (de ex., zona Prahovei) se face parastas la fiecare trei sâmbete după moarte, timp de 6 luni, lucru acceptat de preoţi ca „obiceiul locului“, dar costisitor şi împovărător pentru familie.

Această grijă a credincioşilor ca sufletele celor plecaţi să fie pomenite cât mai des, a făcut ca Biserica să înmulţească oficial numărul zilelor când se face pomenire de obşte pentru cei adormiţi. Un exemplu este pomenirea morţilor în toate sâmbetele din Postul Mare, aşa cum este indicat şi în calendar. Or, pomenirea morţilor trebuie să se facă doar în sâmbăta a doua, a treia şi a patra din Postul Mare, celelalte sâmbete din Post fiind închinate altor evenimente sau persoane sfinte: Sfântul Mucenic Teodor Tiron (Sâmbăta lui Toader), în sâmbăta a cincea este Denia Acatistului Bunei Vestiri (Sâmbăta Acatistului), sâmbăta a şasea - pomenirea Sfântului şi dreptului Lazăr.

De unde apar aceste abuzuri şi axagerări?

De la credincioşi, dar uneori chiar şi de la slujitorii Biserici. În unele părţi, există obiceiul ca pomelnicele care sunt primite la altar să fie citite cu voce tare, fie pe loc, fie înaintea de ieşirea cu Cinstitele Daruri, fie chiar în timpul pomenirilor de la ieşirea cu Cinstitele Daruri, pentru „încredinţarea“ celor care le-au dat. Conform

rânduielilor de cult, pomenirile cu voce tare în timpul Sfintei Liturghii se fac numai la ectenia cererilor de după citirea Sfintei Evanghelii şi numai pentru ctitorii şi binefăcătorii răposaţi ai sfântului lăcaş. Conform rânduielilor liturgice, singurul loc de pomenire este la Proscomidie, în taină, atunci când se scot miridele pentru cei vii şi cei morţi, precum şi la rugăciunea dipticelor, de după sfinţirea Darurilor, pentru cei care au adus mai târziu pomelnicele la sfântul altar. Cât priveşte ectenia întreită pentru cei adormiţi, ea nu se rosteşte la fiecare Sfântă Liturghie, ci numai atunci când se fac pomeniri de morţi sau parastase. Citirea pomelnicelor, timp de 30-40 de minute, pentru ca fiecare să-şi audă numele nu este de folos nici celor care sunt în Biserică, nici sufletelor celor adormiţi. Este o pauză nejustificată în desfăşurarea Sfintei Liturghii, în timpul căreia credincioşii se plictisesc şi îşi găsesc preocupări neconforme cu momentul şi locul în care se află: se agită, vorbesc, ies din biserică etc. Reglementarea acestei probleme ţine, în primul rând, de disciplina liturgică şi nu în ultimul rând, de respectul datorat Sfintei Liturghii. Preotul trebuie să explice credincioşilor că toate pomelnicele încredinţate sunt pomenite în taină în altar, în timpul Proscomidiei.

Şi aşa-numitele „sărindare“ pentru cei adormiţi sunt greşit înţelese uneori...

Sărindarul vine de la cuvântul grecesc, care înseamnă un grup de 40 şi se întemeiază pe credinţa că în a 40-a zi după moarte sufletul se înfăţişează în faţa lui Dumnezeu. La evrei, exista obiceiul să se ţină doliu 40 de zile pentru cel mort. Tradiţia creştină vine de la Sfântul Simeon al Tesalonicului, care îndemnă să se facă pomenire la 40 de Sfinte Liturghii în şir după moartea cuiva. La sfârşitul celor 40 de Liturghii, se săvârşeşte o Sfântă Liturghie cu parastas şi se citesc toate pomelnicele, lucru care în popor se numeşte „dezlegarea sărindarelor“. Astăzi, sărindarul este pus în legătură cu primele şase săptămâni din Postul Mare (sau Postul Naşterii Domnului), de joi din prima săptămână şi până în Joia Mare, când se dezleagă sau încetează rugăciunea de 40 de zile. Mulţi credincioşi nu cunosc semnificaţia cuvântului sărindar şi luând în considerare partea a doua a cuvântului, consideră că este vorba de un dar, de obicei în bani, făcut Bisericii pentru cei morţi, dar şi pentru cei vii.

Alte practici populare, care tind să-şi facă loc în Biserică, în cultul celor adormiţi, se referă la pomenirea celor morţi nepregătiţi, fără Spovedanie şi Împărtăşanie. În unele zone, există practica de a aduce preotului un cocoş alb în Vinerea Mare sau în Noaptea Învierii. În unele cazuri, se introduc chiar în altarul bisericii, obicei care nu are nici o justificare teologică, liturgică sau practică. Alt obicei este aducerea prescurilor la Biserică, într-un anumit număr şi ritual, uitând că nu numărul de colaci sau de prescuri este important, ci prezenţa pâinii şi a colivei care închipuie

trupul celui răposat. În sfârşit, în unele locuri se practică împărtăşirea unei persoane pentru alta, care a murit neîmpărtăşită. Această practică este o inovaţie liturgică pe care nu o întâlnim în nici o carte bisericească. Primirea Sfintei Împărtăşanii este un act personal şi ca orice Sfântă Taină, ea se dă numai celui prezent.

Alţi creştini, obişnuiesc să vină la Sfânta Împărtăşanie cu mai multe lumânări în mână, pentru ca şi cei adormiţi „să aibă lumină“. În Transilvania există practica „luminaţiilor“, când se face o pomenire de obşte în cimitir şi toată noaptea ard lumânări în cimitire. În Ţara Românească există obiceiul ca, în noaptea de Înviere, creştinii să ducă „lumină“ şi celor adormiţi, după care merg acasă şi se odihnesc. Bisericile aproape că se golesc la slujba de Înviere, pentru a se umple din nou, spre dimineaţă, când vin de la cimitir, lipsindu-se de Sfânta Liturghie din noaptea de Paşti. Preotul trebuie să explice rolul lumânărilor în cadrul cultului morţilor: ele simbolizează atât pe Mântuitorul Iisus Hristos, Lumina lumii, cât şi candela faptelor bune ale celui adormit. Una dintre rugăciunile slujbei Înmormântării spune: „Ci întru lumina feţei Tale, Hristoase, şi întru îndulcirea frumuseţii Tale, pe cel ce l-ai ales odihneşte-l, ca un iubitor de oameni“.

Copiii morţi nebotezaţi nu sunt membri ai Bisericii

Prin atenţia excesivă acordată tuturor acestor obiceiuri, credincioşii se interesează de lucruri marginale şi pierd din vedere lucrurile cu adevărat importante pe care trebuie să le împlinească pentru cei plecaţi dintre noi şi care le sunt de folos şi lor: rugăciunea, milostenia, soroacele pe care Biserica le-a stabilit pentru ei, pomenirea în taină la fiecare Sfântă Liturghie. Grija credincioşilor pentru sufletele copiilor născuţi morţi, morţi înainte de a fi botezaţi sau avortaţi ridică anumite probleme asupra cărora Biserica Ortodoxă ar trebui să se pronunţe cu claritate. Orice slujbă a Bisericii se săvârşeşte numai pentru cei care sunt membri ai Bisericii, încorporaţi în Trupul lui Hristos prin Sfintele Taine ale Botezului, Mirungerii şi Euharistiei. Copiii morţi nebotezaţi nu sunt membri ai Bisericii, chiar dacă s-au născut din părinţi creştini. Cu toate acestea, anumiţi preoţi, nesocotind rânduielile liturgice şi canonice ale Bisericii, săvârşesc slujba Înmormântării pentru ei.

Există o singură hotărâre a Sfântului Sinod al Mitropoliei Ungro-Vlahiei, adoptată la 5 mai 1908, prin care se hotăra că se poate săvârşi slujba pentru copiii născuţi morţi sau pentru cei morţi nebotezaţi. Oficial, nu s-a revenit niciodată asupra acestei hotărâri şi prin urmare, este în vigoare, şi numai un alt Sfânt Sinod o poate abroga. Practic, ea nu se aplică, existând semne de întrebare referitoare la modalitatea prin care se săvârşeşte slujba. În slujba Înmormântării pruncilor se arată clar că aceştia au fost botezaţi: „Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru,

Tu ai făgăduit să dai Împărăţia Cerurilor celor născuţi din apă şi din Duh“. De multe ori, moartea unui copil nebotezat este o dovadă a neglijenţei părinţilor, ştiut fiind că există şi posibilitatea botezului din necesitate pe care îl poate săvârşi orice creştin, completat apoi de preot, dacă copilul trăieşte.

Canoanele prevăd, de altfel, pedepse aspre pentru părinţii ai căror copii mor nebotezaţi, deoarece nu mai există posibilitatea de a ne ruga pentru ei în cultul Bisericii. Singurul lucru pe care-l poate face preotul este să binecuvânteze groapa şi să cânte un trisaghion în timpul coborârii în groapă a sicriului, pentru a nu lipsi de asistenţă religioasă familia în cauză.

O altă problemă, la fel de spinoasă, se referă la copiii avortaţi.

Din punct de vedere creştin, există certitudinea că persoana există din momentul procreării, iar canoanele prevăd pedepse aspre pentru femeile care comit avort. Cu toate acestea, Biserica o socoteşte pe femeia în cauză nu doar vinovată, ci şi victimă, primind-o la sânul său dacă se căieşte şi se îndreaptă, alinându-i rănile sufleteşti, sprijinind-o şi ajutând-o să înceapă o viaţă nouă. După 1989, odată cu legalizarea avortului, în România a început să existe o preocupare pentru sufletele copiilor avortaţi, manifestată şi prin traducerea, în limba română, a lucrării lui Kenneth McAll, Healing the family tree, (London, Sheldon Press, 1982). Lucrarea, ca şi conferinţa pe care autorul a ţinut-o la Bucureşti în anul 1997, în Sala Palatului patriarhal, a generat nedumerire şi derută în rândul credincioşilor, care şi-au pus problema ortodoxiei afirmaţiilor sale. În calitate de medic, autorul arăta că păcatul avortului are urmări grave care se resfrâng asupra urmaşilor şi că o mare parte din bolile de care suferim, şi mai ales cele de natură psihică, se datorează acestor pruncucideri. Ceea ce a creat nedumeriri este faptul că, pentru vindecarea acestor boli, autorul recomanda rugăciunea şi în special, Sfânta Liturghie, care atrăgea după sine, aproape automat, tămăduirea.

Pentru vindecarea bolnavilor pe care-i avea în îngrijire, dr. Kenneth organiza săvârşirea unei „Liturghii“, la care invita persoanele în cauză şi familiile lor, cu condiţia ca acestea să creadă că se pot vindeca, în acest mod: „În vederea pregătirii pentru Sfânta Liturghie de izbăvire, întocmim arborele genealogic pentru a identifica persoana pentru care ne vom ruga. În cazul copiilor născuţi morţi, avortaţi spontan sau cu intenţie, este necesar a-i chema pe nume (Isaia 49, 1). Dacă pruncul nu a avut nume, câteodată Domnul ne va sugera unul sau familia poate alege un nume, în aşa fel încît rugăciunea să devină mai personală şi mai specifică“. Adeseori, „Liturghia“ aceasta se săvârşea în absenţa persoanelor pentru care se oficia, chiar şi fără cunoştinţa şi consimţământul lor. În timpul în care se

săvârşeau aceste „Liturghii“, participanţii aveau tot felul de viziuni (Mântuitorul Iisus Hristos, Maica Domnului sau copiii avortaţi la vârsta la care ar fi trebuit să ajungă), prin care primeau încredinţare că au fost iertaţi pentru păcat.

Nu se poate da nume cuiva care nu s-a născut

Ideea că acele familii ar trebui să acţioneze într-un anumit mod, în Biserică, pentru „vindecarea arborelui genealogic“ a prins contur în anumite medii ecleziastice din ţara noastră. În cuvântul-înainte, scris la apariţia în limba română a sus-menţionatei lucrări, părintele prof. dr. Constantin Galeriu, spunea: „Biserica, în Duhul Sfânt, înfăţişează aceste fiinţe nevinovate Jertfei Mântuitorului. Îndrăznim a spune că Domnul îi primeşte într-un fel de «botez al sângelui, asemenea pruncilor ucişi de Irod». Este singura nădejde de a fi luaţi sub ocrotirea «Mielului Celui înjunghiat de la întemeierea lumii» (Apoc. 13, 8), a cărui Jertfă se actualizează mereu în Sfânta Liturghie. Celor adormiţi, învaţă Sfântul Simeon al Tesalonicului, le sunt mai de folos Liturghiile, iar celelalte mai puţin îi ajută. Pentru că omul, murind, a încetat de la păcat, iar prin jertfă se împărtăşeşte cu Hristos... se izbăveşte cu dumnezeiască milă de toată durerea. Iar mama care trebuie să se roage milostivului Dumnezeu pentru iertarea păcatelor ei, se cuvine să ia aminte şi la pruncul sau pruncii ei, să-i încredinţeze ea însăşi în căinţă adâncă iubirii lui Dumnezeu şi bunătăţii Lui atotcuprinzătoare. Să-i pomenească la Sfânta Liturghie simplu, prin cuvintele «prunci lepădaţi»“.

Din experienţa pastorală proprie, ştim că numeroase femei vin la sfântul altar cu pomelnice pe care sunt scrise nume de copii avortaţi, sub forma Ion-Ionela, Vasile-Vasilica sau sintagme ca „prunci morţi înainte de vreme“, „prunci morţi nebotezaţi“. Anumiţi preoţi încurajează această practică, făcând slujbe separate pentru toţi copiii care au murit nebotezaţi sau care au pierit în urma avorturilor. Alţii sfătuiesc femeile, la Spovedanie, ca să dea sărindare pentru copiii avortaţi, în special în Postul Naşterii Domnului. În sâmbăta dinainte de Naşterea Domnului se face „dezlegarea sărindarelor“, cu o pomană foarte consistentă la biserică. De asemenea, există câteva rugăciuni şi canoane pentru copiii avortaţi, asupra cărora Biserica nu s-a pronunţat, cel puţin după cunoştinţa noastră. Un exemplu este Canonul de rugăciune pentru copii avortaţi, tipărit de parohia Câmpu Mare din judeţul Vâlcea şi care se săvârşeşte în respectiva Biserică în fiecare zi de joi (vezi situl parohiei www.dragasani_vl.ro/parohie/imp.html). De asemenea, un Canon de pocăinţă către Domnul Iisus Hristos pentru pruncii avortaţi a apărut la Editura Bizantină.

Ne putem, totuşi, vindeca arborele genealogic?

Conform învăţăturii ortodoxe, vindecarea arborelui genealogic se face prin Sfântul Botez, care şterge păcatul strămoşesc şi nu lasă să se perpetueze păcatele strămoşilor pentru care să sufere copiii. Înclinaţiile şi tarele ereditare rămân, dar nu devin predestinare, ele se pot modela şi vindeca. Altfel, este contestată eficacitatea Sfântului Botez şi posibilitatea de a avea o viaţă nouă în Hristos. Pe de altă parte, nu se poate da nume cuiva care încă nu s-a născut. Se poate da nume unui copil la 8 zile de la naştere, în cadrul unei ierurgii speciale. A da un nume unui copil care nu s-a născut, fără o slujbă anume şi fără Botez, înseamnă a te substitui slujitorilor şi rânduielilor bisericeşti. Nici dacă se specifică „pentru copiii avortaţi“ nu este corect, deoarece Biserica pomeneşte cu numele numai pe cei care sunt membrii ei, prin Sfânta Taină a Botezului. Mamele care cred că prin aceasta fac un lucru folositor se înşală, nu copiii avortaţi au nevoie de lumină şi de mântuire, ci ele, soţii lor şi medicii care săvârşesc păcatul acesta. Ce va face Dumnezeu cu sufletele acestor copilaşi este o taină pe care numai El o ştie. Cât priveşte recomandarea aprinderii unui număr mare de lumânări, aducerea unui număr mare de prescuri la Sfânta Liturghie nu contribuie la iertarea acestui păcat. Ci căinţa, părerea de rău pentru păcatul săvârşit, mărturisirea lui, faptul de a nu mai face păcatul.

Inovaţiile în pomenirea celor adormiţi denotă o grijă exagerată a celor vii de a se asigura că cei plecaţi dintre ei au ajuns în Rai, grijă care denaturează adesea într-o forţare a rânduielilor bisericeşti. Preoţii confruntaţi cu aceste doleanţe ale credincioşilor trebuie să explice cu mult tact care este rânduiala Bisericii Ortodoxe şi să nu introducă inovaţii liturgice, doar pentru a da satisfacţie unui grup de credincioşi.

Iubirea, element fundamental în relaţiile dintre creştini, ca mădulare ale Trupului tainic al lui Hristos, este cea care restaurează prin har şi integrează în comuniune, prin Biserică, pe cei vii cu cei adormiţi. Ne mântuim în şi prin comuniune cu Dumnezeu şi semenii noştri, în comuniune de iubire şi rugăciune, în întrajutorare reciprocă în viaţa aceasta şi după moarte, şi pierim în izolare, prin păcat. Rugăciunile pentru cei plecaţi dintre noi şi grija pentru sufletele lor se înscriu în această nevoie de comuniune tainică, având încredinţarea că tot ceea ce este bun şi cerem de la Dumnezeu ni se va da, atât nouă, celor vii, cât şi celor care nu mai sunt printre noi.

Diac. George Aniculoaie